

Iqtisodiyotning barqaror o‘shirishda fiskal strategiyaning ahamiyati

Muhammadali Oxunjonovich Shukurov
O‘zbekiston Respublikasi bank moliya akademiyasi

Annotatsiya: Maqolada byudjet-soliq siyosatining mamlakat iqtisodiyotini rivojlanishni turlicha bo‘lishi, uning iqtisodiy taraqqiyot darajasiga qarab qanday o‘zgarishi. Fiskal strategiya hamda uning mamlakat iqtisodiyoti taraqqiyotga erishdagi ahamiyati ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: moliyaviy siyosat, fiskal strategiy, soliq, byudjet siyosati. byudjet defitsiti

Importance of fiscal strategy in sustainable economic growth

Muhammadali Okhunjonovich Shukurov
Academy of banking and finance of the Republic of Uzbekistan

Abstract: In the article, the budget-tax policy of the country’s economy is divided in different ways, and how it changes depending on the level of economic development. Fiscal strategy and its importance in the development of the country’s economy are considered.

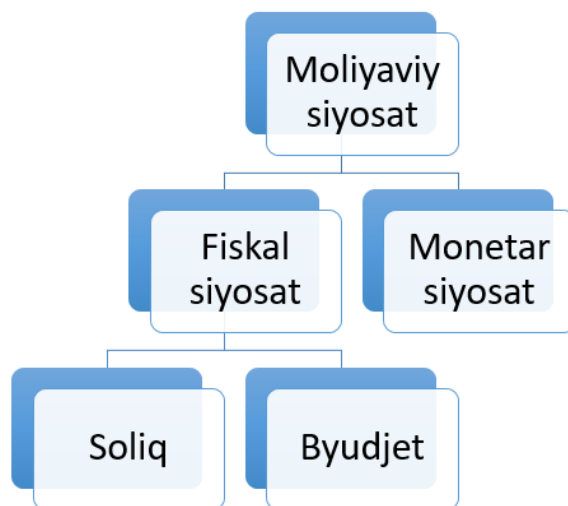
Keywords: financial policy, fiscal strategy, tax, budget policy. budget deficit

O‘zbekiston davlat byudjetining tarixiy jihatdan juda qisqa, lekin yosh mustaqil davlat uchun sermazmun, serqirra davrdagi rivojlanish bosqichlari boshlandi. Respublika hukumati tomonidan iqtisodiyotdagi tarkibiy o‘zgarishlarning ustuvor yo‘nalishlari va bozor mexanizmlarini ishga tushirish choralari ko‘rildi, natijada qator moliyaviy institutlarning samarali faoliyati ta‘minlandi.

Xususan mamlakatimizda ham fiskal siyosat borasida ko‘plab ishlar amalga oshirilmoqda hamda fiskal siyosat haqida 2023-2025-yillarga mo‘jallangan fiskal startegiya e‘lon qilindi. Ushbu fiskal strategiya keyingi o‘rta muddatli davr uchun makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning prognozlari, fiskal siyosatning asosiy yo‘nalishlari, makrofiskal tavakkalchiliklar tahlili, O‘zbekiston Respublikasi konsolidatsiyalashgan byudjeti daromadlari va xarajatlarining prognozlari, O‘zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti profisiti yoki taqchilligi prognozlari, taqchillikni moliyalashtirish manbalari, davlat qarzi tahlili va boshqalarni o‘z ichiga oladi.

Fiskal siyosat - bu iqtisodiyotga ta'sir qilish uchun davlat xarajatlari va soliqlardan foydalanish. Hukumatlar odatda kuchli va barqaror o'sishni rag'batlantirish va qashshoqlikni kamaytirish uchun fiskal siyosatdan foydalanadilar. So'nggi global iqtisodiy inqiroz davrida, hukumatlar moliyaviy tizimlarni qo'llab-quvvatlash, o'sishni tezlashtirish va inqirozning zaif guruhlarga ta'sirini yumshatish uchun chora-tadbirlar amalga oshirishda, soliq-byudjet siyosatining roli va maqsadlari muhim ahamiyat kasb etdi. 2009-yil aprel oyida London sammiti yakunlari bo'yicha yig'ilishda 20 ta sanoati rivojlanayotgan bozor mamlakatlari guruhi rahbarlari "misli ko'rilmagan va kelishilgan fiskal kengayish" ni amalga oshirayotganliklarini ta'kidladilar. Fiskal kengayish deganda ular nimani nazarda tutgan? Va umuman olganda, moliyaviy vositalar jahon iqtisodiyotiga qanday turtki berishi mumkin?

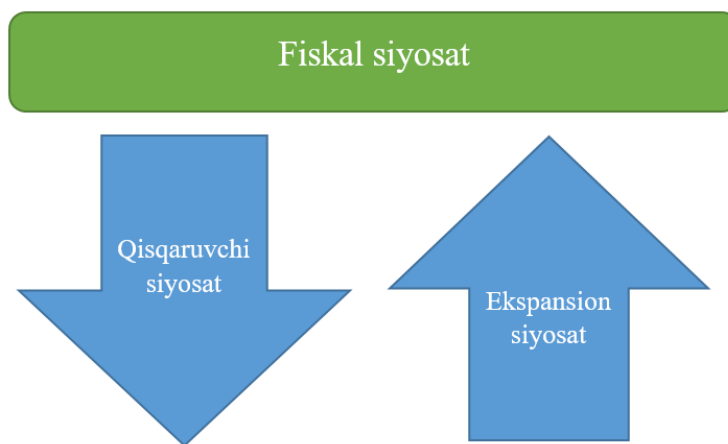
Byudjet-soliq siyosati hukumatning iqtisodiyotdagi xarajatlar darajasini va soliq stavkalarini nazorat qilishni o'z ichiga oladi. Hukumat iqtisodiyotga ta'sir qilish uchun ushbu ikki vositadan foydalanadi. Bu pul-kredit siyosatining qardosh strategiyasidir. Moliyaviy siyosat ham, pul-kredit siyosati ham davlat daromadlari va xarajatlari bilan bog'liq bo'lsa-da va ikkalasi ham iqtisodiyotdagi ortiqcha yoki kam talab holatlarini tuzatishga harakat qilsalar ham, ular buni juda boshqacha yo'llar bilan amalga oshiradilar.

1-rasm. Moliyaviy siyosatning tarkibiy tuzulishi¹

Ekspansion yoki kengaytirish siyosatining asosiy maqsadi xususiy talabdagi kamchiliklarni qoplash uchun yalpi talabni oshirishdan iborat. U Keyns iqtisodining g'oyalariga, xususan, retsessiyalarning asosiy sababi yalpi talabning tanqisligi degan g'oyaga asoslanadi. Kengaytiruvchi siyosat to'g'ridan-to'g'ri davlat taqchilligi xarajatlari yoki biznes va iste'molchilarga kredit berishni ko'paytirish orqali iqtisodiyotga pul kiritish bilan biznes investitsiyalarini hamda iste'mol xarajatlarini oshirishga qaratilgan.

¹ <https://corporatefinanceinstitute.com>

2-rasm. Fiskal siyosatning tarkibiy tuzulishi

Fiskal siyosat nuqtai nazaridan, hukumat odamlarga ko‘proq pul beradigan byudjet vositalari orqali kengaytiruvchi siyosatni amalga oshiradi. Byudjet taqchilligini keltirib chiqarish uchun xarajatlarni ko‘paytirish va soliqlarni qisqartirish hukumatning iqtisodiyotga olinganidan ko‘ra ko‘proq pul sarflayotganini anglatadi. Kengaytiruvchi fiskal siyosat soliqlarni kamaytirish, transfert to‘lovlari, chegirmalar va infratuzilmani yaxshilash kabi loyihalarga davlat xarajatlarini oshirishni o‘z ichiga oladi.

Masalan, u ixtiyoriy davlat xarajatlarini ko‘paytirishi, davlat shartnomalari orqali iqtisodiyotni ko‘proq pul bilan ta‘minlashi mumkin. Bundan tashqari, u soliqlarni kamaytirishi va ko‘proq pul mablag‘larini sarflash va sarmoya kiritishni davom ettiradigan odamlar qo‘lida qoldirishi mumkin.

Kengaytiruvchi fiskal siyosat - bu hukumat tomonidan iqtisodiyotga o‘zgartirishlar kiritish uchun ko‘pincha pul taklifini oshiradigan yoki kamaytiradigan siyosat. Boshqacha qilib aytganda, hukumatlar jismoniy shaxslarga, korxonalariga yoki soliq to‘lovchilarga bevosita pul berishi mumkin. Shu bilan bir qatorda, iqtisodiyotni sekinlashtirish uchun uni olib qo‘yishi mumkin.

Ekspansion davrlarda hukumatlar talabni oshirish va iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantirish uchun infratuzilma loyihalari, ijtimoiy dasturlar va boshqa tashabbuslarga sarflanadigan xarajatlarni oshirishi mumkin. Ular, shuningdek, iste‘molchilarning cho‘ntagiga ko‘proq pul tushadigan va xarajatlarni rag‘batlantiradigan soliqlarni kamaytirish uchun soliq imtiyozlarini kiritishlari mumkin. Hukumatlar, shuningdek, uy xo‘jaliklari daromadlarini oshirish uchun farovonlik, ishsizlik yoki boshqa nafaqalar kabi transfer to‘lovlarini oshirishi mumkin.

Qisqartirish siyosati kapital bozorlaridagi mumkin bo‘lgan buzilishlarni oldini olishga qaratilgan. Buzilishlarga pul massasining kengayishi natijasida yuqori inflyatsiya, asossiz aktivlar bahosi yoki foiz stavkalarining keskin ko‘tarilishi xususiy investitsiya xarajatlarining qisqarishiga olib keladi va bu umumiy investitsiya xarajatlarining dastlabki o‘shishini kamaytiradi.

Qisqartirish siyosatining dastlabki ta'siri joriy bozor narxlarida baholanadigan yalpi ichki mahsulot (YaIM) sifatida tavsiflangan nominal yalpi ichki mahsulotni (YaIM) kamaytirish bo'lsa-da, u ko'pincha barqaror iqtisodiy o'sish sikliga olib keladi.

Qisqartirish siyosati 1981 yilda eng yuqori cho'qqisida maqsadli federal fondning foiz stavkalari 20% ga yaqinlashdi O'lgangan inflyatsiya darajasi 1980 yildagi qariyb 14 foizdan 1983 yilda 3,2 foizgacha pasaydi.²

Mamlakatimizda ham yuqoridagi kabi iqtisodiyotga ta'sir etishning turli usullardan foydalanib kelinmoqda. mamlakatda huquqiy demokratik davlat, kuchli fuqarolik jamiyati qurishga, erkin bozor munosabatlariga va xususiy mulk ustuvorligiga asoslangan iqtisodiyotni rivojlantirishga, xalq osoyishta va farovon hayot kechirishi uchun shart-sharoitlar yaratishga, xalqaro maydonda O'zbekistonning munosib o'rin egallashiga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bugungi kunda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va mamlakat taraqqiyotini jadallashtirishning muhim ustuvorlik-larini hamda aniq marralarini belgilash vazifasini amalga oshirish yo'lida aholining keng qatlamlari, jamoatchilik va ishbiarmon doiralar vakillari, davlat organlarining rahbarlari va mutaxassislari bilan amaliy suhbat hamda muhokamalar olib borildi, shuningdek, amaldagi qonun hujjatlari, milliy va xalqaro tashkilotlarning axborot-tahliliy materiallari, ma'ruza-lari, tavsiyalari va sharhlari o'rganildi, rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasi tahlil qilindi.

Xususan fiskal siyosatning 2021-2023- yillardagi asosiy yo'nalishlari quyidagilar qilib belgilangan:

- 2020-2021 yillarda tashqi talabning qisqarishi va global iqtisodiy faollikning sekinlashuvi sharoitida iqtisodiyotdagi yalpi talabni rag'batlantirishga qaratilgan makroiqtisodiy siyosatni, birinchi navbatda, aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga, bandligini oshirishga, kambag'allikni qisqartirishga hamda iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan fiskal siyosatni yuritish;

- byudjet tushumlari to'liqligini ta'minlash, ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, pensiya va nafaqalarni o'z vaqtida va to'liq moliyalashtirish hamda aholining kambag'al qatlamini qo'llab-quvvatlash;

- davlat korxonalarini isloh qilish, jumladan raqobatni rag'batlantirish va monopoliyani keskin qisqartirish, xususiylashtirish jarayonlarini jadallashtirish orqali iqtisodiyotda umumiy samaradorlikni oshirish;

- iqtisodiyotning raqobatbardoshligini, investisiyaviy jozibadorlikni va ishbiarmonlik faolligini rag'batlantirishga qaratilgan keyingi yillarda ham soliq siyosati islohotlarini davom ettirish;

- fiskal tavakkalchiliklarni inobatga olib davlat qarzini boshqarish tizimini takomillashtirish, davlat qimmatli qog'ozlar muomalasiga asoslangan bozor

² <https://www.investopedia.com>

instrumentlarini ishlab chiqish orqali byudjetni prognozlashtirish va uning balanslilikini ta'minlashda strategic yondashishni joriy etish;

- soliq-byudjet siyosati va tizimda institusional salohiyatni kuchaytirish hamda byudjet jarayoni ishtirokchilarining mas'uliyatini oshirish yo'li bilan davlat xarajatlarining samaradorligi va natijadorligini oshirish;

- byudjet qamrovini to'liqligini ta'minlash;

- makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ushbu maqsadda konsolidatsiyalashgan byudjet taqchilligini 2023 yilga kelib yalpi ichki mahsulotga nisbatan 1,9 foizdan oshmasligini ta'minlash.

2024 yilda byudjet siyosati "O'zbekiston - 2030" Strategiyasi va 2020-2024 yillarda O'zbekiston Respublikasining davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasida belgilangan yo'nalish va maqsadlarga muvofiq amalga oshiriladi. Shundan kelib chiqqan holda, keyingi o'rta muddatli davrga mo'ljallangan byudjet siyosatining ustuvor yo'nalishlari sifatida quyidagilar belgilangan:

1. Uzoq muddatda fiskal barqarorlikni ta'minlash.

- davlat qarzining YaIMga nisbatan 60 foizlik makroiqtisodiy xavfsiz darajadan oshib ketmasligi uchun barcha choralarni ko'rish;

- byudjet taqchilligini 2024 yilda YaIMga nisbatan 4,0 foizdan oshib ketmasligini qat'iy ta'minlash, o'rta muddatli davrda byudjet taqchilligini 3 foizdan pastga tushirish;

- byudjet mablag'lari samaradorligi va natijadorligini oshirish;

- yillik byudjetni shakllantirishda "Natijaga yo'naltirilgan byudjet" tizimini bosqichma-bosqich to'laqonli joriy etish;

- "Natijaga yo'naltirilgan byudjet" tizimi bilan 2024 yilda Davlat byudjeti xarajatlarining 20 foizini, 2025 yil 30 foizini, 2030 yilga kelib 60 foizini maqsadli indikatorlar bilan qamrab olish.

2. Byudjet ochiqiligini ta'minlash hamda byudjetni shakllantirishda fuqarolar ishtirokini yanada oshirish.

Aholining byudjet mablag'larini taqsimlash jarayonidagi faol ishtirokini yanada kengaytirish Bunda:

- "Mahalla byudjeti" loyihasini ishga tushirish;

- tashabbusli byudjetlashtirish jarayonlarida ovoz berishda fuqarolarni identifikatsiya qilish mexanizmini joriy etish hamda ovoz berish jarayonlarini alohida mavsumlarda o'tkazish, qator mavsumlarda g'olib bo'layotganlarga tanaffus e'lon qilish amaliyotini tatbiq etish orqali sog'lom raqobat muhitini yaratish.

3. Davlat sektorida ichki nazorat va ichki auditni takomillashtirish:

- O'zbekistonda ichki nazorat tizimining konseptual asoslarini yaratish;

- davlat sektorida ichki audit tizimini qonunchilik asoslarini mustahkamlash;

- ichki audit xizmatlari faoliyatini raqamlashtirish va axborot texnologiyalarini joriy etish.

4. Davlat byudjeti loyahasini tayyorlash hamda ko‘rib chiqishda Milliy barqaror rivojlanish maqsadlarini aks ettirish:

- Milliy barqaror rivojlanish maqsadlari (MBRM) bo‘yicha byudjet markirovkasini amalga oshirish;

- Davlat byudjetini tuzishda MBRM natijalarini hisobga olish;

- MBRMni Davlat byudjeti parametrlariga kiritish;

- MBRMga erishish uchun yo‘naltirilayotgan byudjet xarajatlarini baholash uslubiyotini ishlab chiqish;

- Davlat byudjeti loyahasini shakllantirish va ijrosi bo‘yicha hisobotlarda byudjet xarajatlarining MBRMga muvofiqligini joriy etish;

- Kompleks milliy moliyalashtirish strategiyasini ishlab chiqish bo‘yicha ishlarni boshlash.

5. Aholi turmush darajasini oshirish hamda fuqarolarning real daromadlari o‘rishini ta‘minlash maqsadida ish haqi va pensiya miqdorlarini oshirib borish.

Bunda, joriy yil oxirigacha shakllangan inflyatsiya miqdori yil davomida byudjet tashkilotlari xodimlarining ish haqi va pensiya miqdorlarining oshirilgan foizlaridan yuqori bo‘lgan taqdirda, kelgusi moliya yilining yanvar oyidan ish haqi va pensiyalarni ushbu foizlarga oshirish orqali kompensatsiya qilish tartibi joriy etiladi.

6. Byudjet siyosatida inson kapitali rivojlanishiga doir xarajatlar ustuvorligini ta‘minlash.

Bunda, keyingi yillarda ham byudjet xarajatlarining tarkibida ta‘lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya, fan, madaniyat va sportni rivojlantirish, muhtoj aholini uy-joy bilan ta‘minlash va boshqa ijtimoiy tadbirlar uchun jami Davlat byudjeti xarajatlarining asosiy qismi yo‘naltiriladi.

7. “Yashil byudjetlashtirish” tamoyillarini bosqichma-bosqich joriy etish.

Bunda Davlat byudjetini iqlim jihatidan markirovkalash va “yashil” xarajatlar uslubiyoti asosida tasdiqlangan byudjet xarajatlarini iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liqligi bo‘yicha markirovkalash hamda o‘rta muddatli davr uchun Fiskal strategiya, Byudjetnoma, shuningdek, “Fuqarolar uchun byudjet” axborot nashrlarida e‘lon qilib borilishi talab etiladi.

8. Davlat-xususiy sheriklik.

Davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshiriladigan loyihalarni daromadlilik va Davlat byudjetiga yukini inobatga olib, ularni tasniflash hamda loyiha yo‘nalishlari bo‘yicha boshqarish tizimini joriy etish.

9. Gender tenglikka yo‘naltirilgan byudjetlashtirish

Gender tenglikka erishishni byudjet jarayonlariga integratsiyalash orqali gender tenglikka yo'naltirilgan byudjetlashtirish hamda gender jihatlarni hisobga olgan holda dasturiy byudjetlashtirish tizimini amaliyotga bosqichma-bosqich joriy etish.

10. Investitsiya dasturlarini shakllantirish va ijro etish tizimini yanada takomillashtirish.

Jahon Banki tomonidan o'tkazilgan Davlat xarajatlarining sharhida O'zbekistonda davlat investitsiyalarini boshqarish sohasini takomillashtirish bo'yicha quyidagi tavsiyalar berilgan:

- davlat investitsiya xarajatlarini boshqarish jarayonini byudjet jarayoni bilan uyg'unlashtirish;

- davlat investitsiyalarining samarali boshqaruvi uchun axborot tizimini shakllantirish;

- investitsiya loyihalarining ahamiyati va moliyaviy risk darajasi yuqori bo'lgan hamda yaqindan nazoratni talab qiladigan yirik loyihalarga taqsimlash;

- har bir kiritilayotgan loyihaning, katta kichikligidan qat'iy nazar uning maqsadga muvofiqligi hamda ajratilayotgan mablag'larning samaradorligini (value-for-money) loyiha boshlanishidan oldin va keyin ham nazorat qilish, bu orqali keyingi amalga oshiriladigan loyihalarning samaradorligini baholash imkoniyatini yaratish.

11. Atrof-muhit muhofazasi. Atrof-muhit muhofazasi bo'yicha davlat monitoringini samarali tashkil etish, iqlim xavfini baholash va kamaytirishga qaratilgan iqlim monitoringi tizimini takomillashtirish, qishloq xo'jaligida suvni tejaydigan sug'orish texnologiyalari joriy qilinishini kengaytirish va suv yetkazish tizimiga ilg'or xorijiy tajribalarni keng joriy qilish.

Davlat makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hamda vujudga kelgan pandemiyada davlat tomonidan fiskal siyosatning turli instrumentlari orqali tartibga solishga harakat qilingan. Dunyoning eng rivojlangan davlatlari ham iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashda davlatning ro'li muhim ahamiyatga ega. Albatta buni ta'minlashda fiskal siyosatning o'rni ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 2021 yil 30 dekabr "2022 yil uchun O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti to'g'risida"gi O'RQ-742-sonli Qonuni. <https://www.lex.uz/uz/docs/5801127>

2. Маликов Т.С. Бюджет-солик сиёсати. Дарслик. - Т.: "ИQTISOD-MOLIYA", 2019. - 404 бет

3. Tilabov N.T. "Moliya" fanidan o'quv uslubiy qo'llanma. -T.: "IMPRESS MEDIA" MCHJ. 2022. 46 bet.

4. Jumaniyazov, I. T. (2021). The Progressive Foreign Experiments in the Activity of Sovereign Wealth Funds. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 109-116.
5. Jumaniyozov, I. (2018). Impact of Development Finance Institutions on Economic Growth: Implications for Reconstruction and Development Fund of Uzbekistan. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 4(2), 84-88.
6. Jumaniyozov, I. (2020). ISSUES OF ENSURING THE TRANSPARENCY OF SOVEREIGN WEALTH FUNDS. *International Finance and Accounting*, 2020(5), 1.
7. Jumaniyazov, I. (2020). FOREIGN EXPERIENCE IN THE ACTIVITIES OF SOVEREIGN FUNDS. *International Finance and Accounting*, 2020(2), 1.
8. Jumaniyazov, I., & Xaydarov, A. (2023). The importance of social insurance in social protection. *Science and Education*, 4(1), 1033-1043. Retrieved from <https://opendscience.uz/index.php/sciedu/article/view/4941>
9. Inomjon, J. (2023). GENDER BYUDJETLASHTIRISHDA DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATINING O'RNI. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(6), 1187-1191.
10. Бахронов, Ж., & Жуманиязов, И. (2023). Партисипатор бюджетлаштириш ва уни Ўзбекистонда қўллаш долзарблиги. *Science and Education*, 4(2), 1486-1493. Retrieved from <https://opendscience.uz/index.php/sciedu/article/view/5234>
11. Davlatboyeva, M. S. qizi, & Jumaniyazov, I. T. (2023). Yashil byudjetlashtirish va uni O'zbekistonda joriy etish istiqbollari. *Science and Education*, 4(2), 1509-1516. Retrieved from <https://opendscience.uz/index.php/sciedu/article/view/5237>
12. Jumaniyazov, I., & Mahmudov, M. (2022). Experience of foreign countries in attracting foreign investment. *Asian Journal of Research in Banking and Finance*, 12(5), 32-37.
13. Jumaniyozov, I. T., & Abdumannobov, A. M. (2020). MANAGING PUBLIC DEBT. In *Ключевые проблемы современной науки* (pp. 3-7).
14. Jumaniyozov, I. T., & Bakhodirkhujayev A.F. (2020). ISSUES AND CHALLENGES FOR THE IMPLEMENTATION OF MACROPRUDENTIAL POLICY IN UZBEKISTAN. In *Ключевые проблемы современной науки* (pp. 8-11).
15. T. Jumaniyazov, & A. Khaydarov. (2023). THE IMPACT OF UZBEKISTAN'S SOVEREIGN WEALTH FUNDS ON ECONOMIC GROWTH. *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, 10, 1-7. Retrieved from <https://www.americanjournal.org/index.php/ajrhss/article/view/495>

16. Jumaniyazov, I. T. (2019). The impact of Uzbekistan Reconstruction and development fund's expenditure on GDP growth. *Science, research, development*, 16.
17. Жуманиязов, И. Т. (2023). РЕСПУБЛИКА ВА МАҲАЛЛИЙ БЮДЖЕТ ДАРОМАДЛАРИ БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ. *PEDAGOGS jurnali*, 35(4), 109-120.
18. Jumaniyazov, I., & To'laganova, F. (2023). Aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ moliya strategiyasini rivojlantirishda xorij tajribasi. *Science and Education*, 4(6), 836-847. Retrieved from <https://opencscience.uz/index.php/sciedu/article/view/6095>
19. Jumaniyazov, I., & Qayumova, M. (2023). Fuqarolik ishtirokidagi "Tashabbusli byudjet" turlari va uni O'zbekistonda qo'llash dolzarbligi. *Science and Education*, 4(6), 853-859. Retrieved from <https://opencscience.uz/index.php/sciedu/article/view/6101>
20. Жуманиязов, И. Т., & Садыкова, Н. О. (2023). Ўзбекистонда ва жаҳонда суверен фондлар инвестицион фаолияти. *Science and Education*, 4(6), 915-920. Retrieved from <https://opencscience.uz/index.php/sciedu/article/view/6106>
21. Jumaniyazov, I., & Vohidova, R. (2023). Davlat byudjeti mablag'laridan foydalanishda moliyaviy nazoratni kuchaytirish yo'llari. *Science and Education*, 4(6), 881-887. Retrieved from <https://opencscience.uz/index.php/sciedu/article/view/6100>
22. Inomjon, J., & Sarvar, A. (2023). SUVEREN FONDLAR FAOLIYATI VA ULARNING MOLIYAVIY MABLAG 'LARINI SAMARALI FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI. *PEDAGOGS jurnali*, 35(4), 102-108.
23. Jumaniyazov, I. T., & Islomov, A. (2023). O'RTA MUDDATLI DAVR UCHUN FISKAL STRATEGIYANI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI. *PEDAGOGS jurnali*, 35(4), 121-127.
24. Jumaniyazov, I. T., & Abdurahmonov, Q. (2023). TIKLANISH VA TARAQQIYOT JAMG'ARMASINING BANKLAR FAOLIYATIDAGI ISHTIROKI. *PEDAGOGS jurnali*, 35(4), 139-146.
25. Asror, A., & Inomjon, J. (2023). O'ZBEKISTONDA DAVLAT BOSHQARUV ORGANLARI ISH HAQI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. *PEDAGOGS jurnali*, 35(4), 128-138.
26. I.T.Jumaniyazov, & I.A.Mingboyev (2023). Gender budgeting and prospects for its implementation in Uzbekistan. *Science and Education*, 4 (5), 1518-1523.
27. Turayevich, J. I., & Akmal o'g'li, S. M. (2023). INVESTITSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISHDA TIKLANISH VA TARAQQIYOT JAMG'ARMASINING O'RNI. *PEDAGOGS jurnali*, 35(4), 147-157.
28. Jia, X., Cui, Y., Patro, R., Venkatachalam, S., Kanday, R. & Turayevich, J. (2023). Application of fractional-order nonlinear equations in coordinated control of

multi-agent systems. *Nonlinear Engineering*, 12(1), 20220335. <https://doi.org/10.1515/nleng-2022-0335>

29. Abdullaev Aybek Nazarbaevich, Jumaniyazov Inomjon To'raevich, Sabirov Mirza Qilichbayevich, & Gulomov Ibrokhim Rustam ugli. (2024). Development Of China's Sovereign Wealth Funds. *Wire Insights: Journal of Innovation Insights*, 2(1), 1-8. Retrieved from <https://academiaone.org/index.php/7/article/view/479>

30. Sovereign wealth funds of the Republic of Uzbekistan in the post-pandemic period. (2023). *Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments*, 1(2), 355-372. <https://euroasianjournals.org/index.php/pc/article/view/73>

31. Mirza Qilichbayevich Sabirov, Ibrokhim Rustam ugli Gulomov, Inomjon To'raevich Jumaniyazov, & Aybek Nazarbaevich Abdullaev. (2023). Relevance and Application of Compulsory Health Insurance in Republic of Uzbekistan. *Journal of Intellectual Property and Human Rights*, 2(11), 71-76. Retrieved from <http://journals.academiczone.net/index.php/jiphr/article/view/1477>

32. Aybek Nazarbaevich Abdullaev, Shavkat Bayramovich Babaev, Mirza Qilichbayevich Sabirov, & Inomjon To'raevich Jumaniyazov. (2024). TAX RELATIONS IN BUSINESS ENTITIES PROVIDING NON-STATE EDUCATIONAL SERVICES. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 25, 123-134. Retrieved from <http://www.ajird.journalspark.org/index.php/ajird/article/view/969>

33. Aybek Nazarbaevich Abdullaev, Inomjon To'raevich Jumaniyazov, Shavkat Bayramovich Babaev, & Mirza Qilichbayevich Sabirov. (2024). PROSPECTS OF ORGANIZING RENTAL OPERATIONS IN NON-GOVERNMENT EDUCATIONAL ORGANIZATIONS ON THE BASIS OF INTERNATIONAL STANDARDS OF FINANCIAL REPORTING. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 12(2), 104-114. Retrieved from <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/5204>

34. Shavkat Bayramovich Babaev, Aybek Nazarbaevich Abdullaev, Mirza Qilichbayevich Sabirov, & Inomjon To'raevich Jumaniyazov. (2024). SOME ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF BANKING INNOVATIONS IN THE COMMERCIAL BANKS OF UZBEKISTAN. *Academia Repository*, 5(03), 31-37. Retrieved from <https://academiarepo.org/index.php/1/article/view/662>

35. Shavkat Bayramovich Babaev, Aybek Nazarbaevich Abdullaev, Mirza Qilichbayevich Sabirov, Inomjon To'raevich Jumaniyazov, & Inomjon To'raevich Jumaniyazov. (2024). CONCEPTUAL REFLECTION OF THE CHANGING ROLE OF THE STATE EXPORT POLICY IN THE DEVELOPMENT STRATEGY OF THE NEW UZBEKISTAN. *European Scholar Journal*, 5(3), 5-8. Retrieved from <https://www.scholarzest.com/index.php/esj/article/view/4393>

36. Shuhrat ABDULAZIZOV. ESG STANDARTLARI VA ULARNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. International Journal of Finance and Digitalization. Vol. 3 Issue 01, 2024

37. Shuhrat Botirjon o‘g‘li Abdulazizov. Aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ moliyaviy strategiyasi va ularning moliyaviy holati tahlili "Science and Education" Scientific Journal ISSN 2181-0842, May 2023 / Volume 4 Issue 5

38. <https://openbudget.uz>

39. <https://www.investopedia.com>